

ТВОРЧИСТЬ ВАСИЛЯ ВЕРХОВИНЦЯ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті досліджено постать В. Верховинця як композитора, диригента, хореографа та педагога; розкрито значення його науково-методичних праць; аналізуються досягнення митця в системі розвитку національної культури.

Ключові слова: *композиторська діяльність, диригент, музично-педагогічна діяльність, наукова спадщина, український народний танець.*

Martyniv O. Creativity Basil Verhovinets in the context of national culture. *The article examines the figure V. Verhovinets as composer, conductor, choreographer and teacher; reveals the importance of his scientific and methodological works; and analyzes the artist's achievement in the development of the national culture.*

Key words: *activities composer, conductor, musical and educational activities, scientific heritage, Ukrainian folk dance.*

Постановка проблеми. Серед найталановитіших діячів національної культури особливе місце належить В. Верховинцю. Багатогранна спадщина митця становить національне за сутністю і виховне за змістом значення. Його мистецька, практична, педагогічна та науково-теоретична діяльність переслідувала одну мету – формування національної культури молоді.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед публікацій вітчизняних науковців, що виходять у періодичних мистецтвознавчих виданнях і торкаються різних аспектів творчості В. Верховинця та аналізують її, заслуговують уваги дослідження М. Боровика, І. Морозової, Н. Дем'яненко, Л. Гаврілова, Н. Кривошиї, А. Гуменюка, А. Трипільського, Я. Верховинця тощо.

Метою статті є дослідити різнобічну творчість В. Верховинця, проаналізувати його науково-методичні праці та їх значення у формуванні національної культури.

Виклад основного матеріалу. Верховинець Василь Миколайович – композитор, диригент, хореограф, етнограф, педагог. Свою вокальну діяльність В. Верховинець розпочав з 1899 року, закінчивши учительську семінарію у м. Самбір.

Почав викладати співи у народних школах, працював актором та хористом у «Руській бесіді» (театральне товариство) у Львові. У 1906 році був запрошений М. Садовським до його театру, де займав такі по-

сади як диригент, актор та хормейстер. Із 1915 року працював у театрі І. Мар'яненка.

Часто будучи на гастролях, В. Верховинець знаходив час на дослідження народнопісенної творчості і зібрав понад 400 українських народних пісень. У 1922-1932 рр. у званні професора очолював кафедру мистецтвознавства Полтавського інституту народної освіти, водночас керував кількома музичними колективами в Полтаві, Харкові, Києві [3].

Характеризуючи композиторську діяльність Василя Миколайовича Верховинця, треба насамперед відзначити її глибоко народний характер. На жаль, його ранні твори не дійшли до сьогодення, проте є значна кількість записів народних пісень, зроблених ним переважно до 1917 року. Усім аранжуванням митця властива доволі проста музична мова і в кожній з них відчуваються особливості національної гармонії.

Аранжування В. Верховинця є мистецьким високохудожнім обрамленням тематичного матеріалу. У них автор прагне показати народну пісню, не порушивши її природної чистоти, звабливості та мелодійного першоджерела.

Його твори «Грими, грими, могутня пісне», «Більше надії, брати», «За Батьківщину», «Заграй, кобзарю», «Ми творці життя нового», «Великодній дощ» та інші на початку 20-х років були широко відомі на Україні. Саме на цих творах, овіяних революційною романтикою, виховувалась молодь у школах та колективах художньої самодіяльності. Їх виконували на концертах та зборах, мітингах і демонстраціях [1, 21].

Таким чином Василь Верховинець став одним із основоположників нового жанру української революційної пісні. Також В. Верховинець є автором першого на Україні аранжування міжнародного робітничого гімну «Інтернаціонал». Співпрацюючи з поетом М. Вороним, він у 1919 році створив таке аранжування «Інтернаціоналу», що було офіційно визнане на Україні.

Значимим у творчості В. Верховинця був веснянково-патріотичний цикл, до якого увійшли такі твори як «Весна», «Весна гука», «Я весна», «Ой красна весно», де образ Весни виступає як символ пробудження країни. Також серед творів митця є і психологічні хорові мініатюри, пройняті тим чи іншим настроєм, і, багато романсів та солоспівів на слова Лесі Українки, І. Франка, П. Тичини, М. Рильського та інших українських поетів.

Усі вокально-хорові композиції В. Верховинця є мелодійними, пронизані задушевністю і щирістю патріотичної натури композитора. Найбільш повно його хорова та пісенна творчість відображена у його збірках «Хорові твори» і «Пісні та романси».

У 1923-1924 роках В. Верховинець працював у Музично-драматичному інституті імені М. Лисенка як диригент хорового співу на диригентському відділі і керував хоровою студією при Музичному товаристві імені М. Леонтовича. Далі, захоплюючись своєю диригентською діяльністю, він створює Харківську окружну показову капелу «Чумак», якою керував з 1927 по 1928 рік. Основним завданням капели була популяризація народних пісень і світової класики [1, 23].

Якщо розглядати музично-педагогічну діяльність митця, то і на цій ниві В. Верховинець зробив величезний прорив. Працюючи із вітчизняними педагогами (Ц. Балталон, Г. Ващенко, М. Леонтович та ін), він наполягав на необхідності естетичного виховання дітей засобами мистецтва із раннього віку. Педагог наголошував про необхідність залучення до активної мистецької діяльності не тільки талановитих, а й небдарованих дітей.

В. Верховинець розробив власну методику естетичного виховання дошкільнят, взявши за основу ігрову діяльність дітей, пов'язану з музично-ритмічними рухами. Дана методика завдяки синтезу мистецтв розвивала естетичний смак, патріотизм та інші здібності дитини.

Застосовуючи свою методику, пропагуючи ідею комплексної дії різних видів мистецтв, В. Верховинець як педагог-методист мав одностумців. Серед них М. Драгоманов, М. Леонтович, С. Русова, Б. Яворський. Саме в період активної педагогічної діяльності молодого вчителя, ця ідея використання у виховному процесі елементів хореографічного, музичного, поетичного та драматичного мистецтва, була основою для збірки дитячих ігор та пісень «Весняночка», що вийшла в світ у Харкові в 1925 році.

Надаючи великого значення дитячому фольклору митець зазначав, що дитяча народна пісня має досить чітку ритмічну основу, що дає їй можливість бути невід'ємною частиною рухових забав та ігор. Він вважав музичну гру основною формою спілкування дитини з піснею.

Складання «Весняночки» збіглося з розпочатою раніше роботою над «Теорією українського народного танцю». Прагнучи створити міцний теоретичний фундамент для розвитку національної хореографії, В. Верховинець, за підтримки та сприяння М. Садовського, працює над книгою «Теорія українського народного танцю». Це було новаторським дослідженням характеру і принципу побудови української народної хореографії в Україні. Його метою було створення національного фахового балету на народній основі [2, 5].

Він перший з фольклористів назвав усі танцювальні рухи, поділяючи їх за характером і внутрішнім наповненням. Ця праця стала першою

спробою систематизувати й узагальнити усі творчі доробки українців у галузі народного танцювального мистецтва У зазначений роботі В. Верховинець не тільки зібрав надзвичайно цінний фольклорний матеріал, а й науково опрацював його, зробивши основою при постановці українських народних танців.

Книгу «Теорія українського народного танцю» можемо вважати мистецькою спадщиною, яку залишив нам В. Верховинець. Етнографічні дослідження В. Верховинця впливали на методику його педагогічної діяльності. Використовуючи методи української етнопедагогіки, зокрема наочні, позитивного прикладу, практичного показу (музичних і хореографічних вправ, інсценування пісень та дитячих ігор), педагог формував у студентів і учнів на матеріалі фольклору український менталітет, кращі риси національного характеру: патріотизм, людяність, чесність, працьовитість, волелюбність.

Праця «Теорія українського народного танцю» стала підсумком його етнографічних досліджень. Це й не дивно, адже танець і пісня стали його першим покликанням. Варто відзначити, що велика зацікавленість етнографічними матеріалами та практична діяльність на цьому ґрунті дали змогу розкрити багатогранний талант митця – українського композитора, фольклориста, хормейстера, хореографа, педагога та громадського діяча [5, 47].

Ця праця має важливе педагогічне значення, яке полягає в тому, що послідовне і продумане подання танцювального матеріалу поступово і всебічно розвиває виконавську техніку, виховує розуміння характеру вітчизняного танцю. В ній В. Верховинець розробив педагогічно доцільну методику викладання хореографічного матеріалу, якнайповніше представив характерні для українського народного танцю рухи та комбінації. Тому цей доробок, як писав відомий український хореограф В. Вронський, «являє собою чудовий педагогічний матеріал, який необхідно прийняти за основу при складанні навчальної програми для вивчення українського танцю в хореографічних школах та училищах» [4].

Обидві, здавалося б, різні за своїм призначенням, праці виявились, по суті, органічно пов'язаними між собою. Якщо в «Теорії українського народного танцю» автор подбав, аби значну частину танцювальних рухів та їх комбінацій пристосувати до дітей, то на сторінках «Весняночки» постійно зустрічаються посилання на «Теорію українського народного танцю», коли описуються ігри або інсценовані пісні, в яких мають місце хореографічні елементи.

В педагогічній спадщині В. Верховинця з формування національної культури молоді важливе місце належить драматичному мистецтву,

в якому основним засобом, організуючим усі художньо-зображувальні елементи (слово, музику, міміку, хореографію), є дія.

Переслідуючи виховну мету, в творчості педагога ця дія завжди педагогічно доцільна: містить позитивний приклад, схвалює добрі і засуджує аморальні вчинки, активізує творчі здібності вихованців [6, 50].

Підсумовуючи вищесказане, можемо стверджувати, що В. Верховинець започаткував оригінальний педагогічний підхід для музичного розвитку дітей, використавши інсценовані дитячі народні пісні із залученням елементів театралізації та хореографії, а також, створивши театралізовані пісенно-хореографічні композиції на фольклорній основі. Різнобічність діяльності педагога і підпорядкованість єдиній меті – формуванню національної культури молоді дозволяє розглядати його педагогічну спадщину як систему, що органічно поєднує педагогічну, музичну, етнографічну, хореографічну, композиторську творчість.

Значимість педагогічних ідей і досвіду В. Верховинця підтверджується їх актуальністю і впровадженням у сучасну практику виховання. Розроблена й обґрунтована В. Верховинцем теорія і практика українського народного танцю, рухливої музичної гри, театралізованої пісні, використовуються в навчально-виховному процесі вищих педагогічних і мистецьких навчальних закладів, загальноосвітніх шкіл, дитячих дошкільних установ, в роботі художніх професійних і самодіяльних колективів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Верховинець В. Теорія українського народного танцю / В. Верховинець. – К. : Музична Україна, 1990. – 149 с.
2. Вронський В. Передмова до третього видання / В. Вронський // Верховинець В. М. Теорія українського народного танцю. – К. : Муз. Україна, 1990. – С. 10.
3. Гаврілова Л., Кривошея Н. Музично-педагогічна концепція розвитку дітей дошкільного віку В. Верховинця та перспективи її використання в українській фольклорній арт-терапії / Л. Гаврілова, Н. Кривошея [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gnvp/2010_4_SV1/6.pdf
4. Дем'яненко Н. Концептуальні положення педагогічної теорії Василя Верховинця / Н. Дем'яненко [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: [http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Eepd/2011_2/Demianko.pdf]
5. Деркач О. Педагогіка творчості : арт-терапія та казкотерапія на допомогу вчителю, вихователю, практичному психологу : навчально-методичний посібник. – Вінниця : ВДПУ, 2009. – 94 с.
6. Михайличенко О. Музично-педагогічна діяльність українських композиторів та виконавців другої половини ХІХ – початку ХХ ст. (історичні нариси) / О. Михайличенко. – Суми, 2005. – 103 с.